

MŰVÉSZET

KOVÁCS LEVENTE

Látélet a sorvasztásról

A ROMÁNIAI MAGYAR SZÍNHÁZAK HELYZETE – ELSORVASZTÁSI
TÖREKVÉSEK – KIVÁNDORLÁS – REMÉNYEK ÉS TOVÁBBI VESZÉLYEK

A romániai magyar színházi élet mai struktúrája kisebb-nagyobb mozgások-módosulások révén 1954-re alakult ki: hat társulat (Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad, Temesvár, Sepsiszentgyörgy, Szatmár) és egy színészképző főiskola Marosvásárhelyen. Ez az intézményes keret nagyjából átfogta a magyarok lakta területeket, és képes volt ellátni a színház iránti igényt Székelyföldtől a Partiumig. Tradicionális, nagy múltú színházi központok (Kolozsvár, Nagyvárad) mellett új, friss erejű társulatok jelentek meg (a Székely Színház Marosvásárhelyen, majd a fiatalok alapította „északi” társulat, mely végül is Szatmáron vetette meg a lábát). Erőteljesen fejlődött az urbanizációs szempontból legelmaradottabb vidék színháza Sepsiszentgyörgyön, és a magyarok lakta vidékektől kissé távolabb eső Temesvár is jelentős erővel gyarapodott. A kolozsvári Színművészeti Intézet szétválása és szakosodása folytán önálló magyar színészképző intézet létesülhetett Marosvásárhelyen, így a folyamatos utánpótlás lehetősége is biztosítottak látszott. A Szentgyörgyi István nevét viselő intézet 1962-re 200 férőhelyes, az akkori igényeknek megfelelően korszerű színházteremmel bővült, s ezzel a színészképzés keretei lényegében elérték Kelet-Európa e térségében található főiskolák lehetőségeit. Próbatermek, tornatermek, hangfelvételekre alkalmas stúdió, gyakorlószínpad, műhelyek, megfelelő létszámú és felkészültségű tanári kar, adminisztrációs és műszaki személyzet, évente nagyszámú felvételizősereg, amely jelentős válogatást tett lehetővé, a színházak felvevőképeségéhez többé-kevésbé igazodó beiskolázási szám (amely azonban lehetővé tette a menet közbeni szelekciót is) – íme, a legfontosabb tényezők, melyek – úgy tűnt – biztosították a romániai magyar színházi struktúra működését, s annak egyik – a jövő szempontjából döntően fontos elemét: a folyamatos színészképzést, a színházak utánpótlását. Most eltekintünk e struktúra természetéből fakadó egyéb, a szocialista országok mindegyikében fellelhető gátló, hosszú távon művészetellenesnek bizonyuló egyéb tényezőktől, hiszen az adott történelmi-társadalmi körülmények között más alternatíva egyszerűen nem létezhetett. A jelenséget tehát egyértelműen a nemzetiségi kultúra fennmaradását biztosító intézményrendszer szempontjából vizsgáljuk, s nem térünk ki ennek egyéb, tartalmi vonatkozásaira. Mivel 1962-ben létesült a marosvásárhelyi intézet Stúdió Színpada (amelyet a közönség és a szakma is rövidesen a hetedik romániai magyar színházként tartott számon), indokoltnak tartjuk, hogy a leépülés, a mesterséges elsorvasztás tüneteit ettől az évtől kezdve igyekezzünk nyomon követni, természetesen mindig a szigorúan tiszteletben tartott statisztikai számadatok figyelembevételével.

1962. november 24-én a Tártuffe előadásával (Kovács György népművész rendezésében és főszereplésével) nyitott a Studió. Akkor úgy tűnt: felhőtlen az ég, egyenes vonalú, töretlen fejlődésnek néz elébe a főiskola. Pedig intő jelek már voltak: a Kolozsvárról Bukarestbe telepített magyar nyelvű rendezőképzés az 50-es évek második felére teljesen elsorvadt, s bár pillanatnyilag elég rendező működött a színházakban, a hosszú távú utánpótlás sorsa bizonytalanra vált. 1959-ben a Bolyai egyetem rafinált egyesítési manőver során beolvadt a Babeş Egyetembe, s szinte azonnal megkezdődött a magyar helyek fokról fokra történő, szisztematikus csökkentése. (A folyamatot részletesen elemzi a Jelenlét Alkotó Társaság 1991-es kiadványa, A romániai magyar főiskolai oktatás címen megjelent Kolozsvárott). A színészképzést e szelek még nem érték el, az állam jelentős befektetéssel építette a Studió Színházat, az 1963-as beiskolázási szám is még magas volt. (1964-ben került felvételre az utolsó 15-ös létszámú évfolyam, mely két csoporttal indult, s másodév végéig tette lehetővé a menet közbeni szelekciót). 1965-től kezdődően a beiskolázási szám évenként ingadozott, majd 1971-től a hetes létszámkeret (4 fiú, 3 lány) lépett életbe, azzal a furcsa megszorítással, hogy a beiskolázási szám azonos lett az abszolvenszék számával, vagyis megszűnt a menet közbeni szelekció lehetősége. A hamisan értelmzett, humanitáriusnak minősített szempont azonban alapvetően ellentmondott a színészképzés addigi gyakorlati tapasztalatainak, a művészi oktatás egész jellegének. A „humanitárius” szempont csődjét később sokkal keserűbb pályamódosulások is jelezték: diplomás, végzett színészként sokkal nehezebb volt szembenézni az alkalmatlanná válás tényével. A főiskolai szelekciós lehetőség és a beiskolázási szám csökkentése – illetve a kettő összekapcsolása jelentette az első, komoly következményekkel járó lépést a színészképzés és -utánpótlás lehetőségeinek beszűkítése terén.

1976-ban, egy viszonylag virágzóan bontakozó időszakban, amikor a hetes létszámmal működő struktúra kezdett eredményeket hozni, a Studióban pedig egy-két igen színes évad korszerűbb törekvéseket is felmutatott (megjelent pl. a musical, az iskolai színjátszás hagyományainak felelevenítése, a brechti színház tanulmányozása), a hatalom újabb lépéssel állt elő: váratlanul, szakmai és adminisztratív előkészítés nélkül román tagozat létesült. E lépés szakmailag indokolatlan voltát elsősorban a bukaresti főiskola eredményeinek ismeretében lehet felmérni. A méltán világhírű intézmény – melyet szintén hátrányosan érintett az általános politikai helyzet – bővítése révén sokkal nagyobb szolgálatot tehetett volna a politika a színház ügyének, mint egy sebtiben összeverbuvált, tapasztalat nélküli tanári karral induló új tagozat. *Itt a nyilvánvaló cél az utolsó, egységesen magyar jellegű felsőoktatási intézmény homogenitásának megtörése volt, s e cél érdekében tehetséges fiatalok nyilvánvaló emberi-szakmai érdekei sem számítottak.* A sorvasztás e második szakaszában rengeteg feszültséget szült a nem kellően átgondolt adminisztratív lépések mellett az a tény is, hogy a főiskola keretei egyre szűkebbnek bizonyultak két tanári kar és két tagozat diáksága számára. A Studió évi termelése 1980-tól megkétszereződött, anélkül, hogy műszaki kapacitását lényegesen bővítették volna. Következésképpen az eddig megteremtett alapok (díszlet, jelmez, kelléktár, világító és hangosító berendezések stb.) fokozottabb kihasználása révén kellett eleget tenni a követelményeknek (melyek hangsúlyozása során sok volt a vádaskodás, a feltételezés, miszerint a többségében magyar műszaki-adminisztratív személyzet szabotálja a román tagozat munkáját, holott nyilvánvalóan objektív műszaki-

anyagi gondok jelentkeztek – párhuzamosan az ország gazdasági helyzetének általános romlásával). Az intézeti légkör feszültségét fokozó tényezők kedvezőtlen hatása a színészképzésre végül is mindkét tagozatot hátrányosan érintette, s e hátrányokat elsőként a diákság ismerte fel. A fiatalok között kialakuló emberibb viszonyok enyhítettek az általános feszültséget.

Az 1980-as évek fordulatot hoztak a romániai művészeti intézmények életébe. A diktatúra erőteljesen ezen intézmények ellen fordult, s a működőképesség határáig zsugorította lehetőségeiket. 1982/83-ban négy, majd 1984/85-től három hallgatóval indultak az évfolyamok, s ezáltal végveszélybe került a színészutánpótlás. Egyrészt az oktatás szakmai körülményei, egész jellege művészetellenessé válik olyan helyzetben, amikor egy színészosztályban négy éven át két fiú- és lányhallgató dolgozik, másrészt a színházak utánpótlása került lehetetlen állapotba. (Kiváltképpen a 80-as évek végére, amikor a nagy létszámmal induló évfolyamok végzettségi tömegesen kényszerültek nyugdíjba.) Ez a helyzet önmagában is végzetes következményekkel járt volna a romániai magyar színházi élet struktúrájára nézve, de a nehézségeket fokozta a harmadik tényező: a 70-es évek második felében induló és a 80-as években felfokozódó elvándorlás, amely a színészállományt rohamosan úgy lecsökkentette, hogy a társulatok is a működőképesség határáig zsugorodtak. Ez a határhelyzet azonban nem csak mennyiségileg jelentkezett. A diktatúra idején meghirdetett embertelen „önellátási” politika a meglevő – s jelentősen megfogyatkozott emberállományt – olyan terhelésnek vetette alá, amely mind szakmai, mind fizikai és pszichikai értelemben jelentős kopást eredményezett, s melynek fontos szerepe volt a kivándorlásban is. A színésztársadalom olyan körülmények közé került, amelyek közt egyre nehezebb volt megmaradni, morális tényezőkre támaszkodva szembenézni a létezés egyre kínzóbb fizikai gyötrelmeivel, a helyzet emberi kilátástalanságával és a politikai nyomással, a nemzetiségi kultúra létét fenyegető végveszéllyel.

A színészutánpótlást elsorvasztó lépések: az intézet lehetőségeinek beszűkítése, a román tagozat létesítésével előálló helyzet, a kivándorlás olyan állapotot eredményeztek, mely az 1989-es fordulat után igen nehezen változtatható, és csak hosszú, fáradtságos munka révén haladható meg – miközben új nehézségekkel, a pénzügyi állapotok rohamos leromlásával kell szembenézni.

Ilyen körülmények között kell számot vetni mindazzal, ami a múltban történt. Elsősorban is tisztázni kell: mi maradt a tarsolyban, honnét kell elindulni? A romániai színházak működését egyelőre még nem szabályozzák új, pontosan körvonalazott, átgondolt törvények. A társulatok létszámát valamikor tíz-tizenkét évvel ezelőtt megszabott keretszámok határozzák meg, melyek szerint a Kolozsvári Állami Magyar Színháznak elvileg 45-ös művészszemélyzeti létszámkerettel, a többieknek 35-ös kerettel kellene működniük. Ezekhez az elméletileg adott keretszámokhoz viszonyítva próbáljuk megvizsgálni a jelenlegi színészállomány és a színészutánpótlás számadatai tükrében a helyzetet, melyből remélhetőleg a jövő számára is levonható néhány fontos tanulság.

De térjünk vissza 1962-höz és vizsgáljuk meg, mit adott azóta a főiskola, s mi lett a végzetek sorsa. Az első áttekintés tehát azt vizsgálja: hányan végeztek évenként, s hányan maradtak gyakorló színészek a romániai magyar színháztársadalomban a Stúdió Színház létrehozása óta:

	Tanév	Végzettek száma (férfi – nő)	Ma gyakorló színész Erdélyben	Kivándorolt (ebből Magyar- országra)	Pálya- módosulás, egyéb lemorzsolódás
1.	1962/63	7 (4 – 3)	2 (1 – 1)	4 3	1
2.	1963/64	7 (6 – 1)	3 (2 – 1)	4 3	–
3.	1964/65	14 (6 – 8)	4 (2 – 2)	7 3	3
4.	1965/66	10 (7 – 3)	4 (2 – 2)	5 5	1
5.	1966/67	8 (5 – 3)	4 (2 – 2)	2 1	2
6.	1967/68	10 (6 – 4)	2 (2)	4 2	4
7.	1968/69	10 (6 – 4)	4 (2 – 2)	6 5	–
8.	1969/70	5 (2 – 3)	1 (1)	2 2	2
9.	1970/71	7 (5 – 2)	3 (2 – 1)	3 2	1
10.	1971/72	9 (4 – 5)	4 (2 – 2)	4 3	1
11.	1972/73	10 (6 – 4)	5 (3 – 2)	4 4	1
12.	1973/74	6 (3 – 3)	1 (1)	1 1	4
13.	1974/75	7 (3 – 4)	3 (2 – 1)	3 2	1 (jugoszláv állampolgár)
14.	1975/76	8 (5 – 3)	3 (2 – 1)	4 2	1 (jugoszláv állampolgár)
15.	1976/77	6 (3 – 3)	4 (2 – 2)	2 1	–
16.	1977/78	6 (4 – 2)	3 (2 – 1)	2 1	1
17.	1978/79	8 (4 – 4)	2 (2)	4 3	2
18.	1979/80	7 (3 – 4)	4 (2 – 2)	3 2	–
19.	1980/81	7 (4 – 3)	5 (3 – 2)	1 1	1
20.	1981/82	6 (3 – 3)	2 (2)	4 3	–
21.	1982/83	7 (4 – 3)	4 (1 – 3)	3 2	–
22.	1983/84	7 (4 – 3)	4 (3 – 1)	3 3	–
23.	1984/85	7 (4 – 3)	5 (3 – 2)	2 2	–
24.	1985/86	3 (2 – 1)	–	3 2	–
25.	1986/87	5 (3 – 2)	2 (1 – 1)	2 2	1
26.	1987/88	3 (2 – 1)	3 (2 – 1)	– –	–
27.	1988/89	2 (1 – 1)	–	2 2* (1)	–
28.	1989/90	2 (2)	2 (2)	– (1)	–
29.	1990/91	2 (1 – 1)	2 (1 – 1)	– (1)	–
30.	1991/92	3 (2 – 1)	3 (2 – 1)	– –	–

* 1989–90–91-ben 2-2 hallgató végzett, mivel a tanulmányok végzése közben a harmadik hallgató (összesen két férfi és egy nő) átiratkozott a budapesti főiskolára és ott végezte el tanulmányait, így a Magyarországra kitelepedett színészlétszámban szerepelnek.

Az összesített eredmény tehát a következőképpen fest: 1963–1992 között végzett összesen 199 hallgató, ebből 114 férfi, 85 nő. Gyakorló színészként romániai magyar színpadon működik 88 (51 férfi és 37 nő), az eredeti létszám 44,7%-a. Kivándorolt 84 színész, ebből Magyarországra 63 (ehhez jön még a három, színinövendék korában kivándorolt hallgató). Pályamódosulás, lemorzsolódás, elhalálozás következtében a színészmesterséget nem gyakorolja 27 fő. A valósághoz hozzátartozik, hogy a pályamódosulás kategóriában van rendezőként, főiskolai tanárként, bábszínészként, operaénekesként működő színész, aki tehát a színházi szakmán belül módosította pályáját. Érdekességként a fenti adatokhoz még hozzátehetjük, hogy az 1963-at megelőző évtizedekben végzetek közül 18-an telepedtek ki Magyarországra, tehát ott 81+3 színész működik az Erdélyben végzetek közül.

A rendező-utánpótlás helyzete még siralmasabb képet mutat. Az 1950-es években Kolozsváron, illetve Bukarestben diplomát szerzett, vagy a színházaknál rendezőként működő 19 rendező közül jelenleg egy működik (Gergely Géza) főállásban főiskolai tanárként, színházaknál nem rendez. A nyugdíjasok közül időnként rendez két művész (Hunyady András, Szombati Gille Ottó), a kivándoroltak közül egy (Szabó József) meghívottként 1989 után. Az 1960-as években posztgraduális képzés formájában több színész szerzett rendezői diplomát (összesen öt), közülük egy (Balogh András) dolgozik Sepsiszentgyörgyön. A 70-es években posztgraduális úton diplomát szerzett öt rendező közül egy (Kincses Elemér) dolgozik Marosvásárhelyen. Az 1980-as években a bukaresti főiskolán rendezői szakot végzett négy magyar hallgató közül egy (Tomba Gábor) maradt az országban, Kolozsváron. Az 1980-as években posztgraduális úton diplomát szerzett öt rendező közül egy (Kovács Levente) működik állandó jelleggel. Rendezői diploma nélkül jelentős rendezői tevékenységet fejt ki Parászka Miklós, színész (végzett 1978-ban), a Szatmári Északi Színház magyar társulatának igazgatója.

II.

A színészutánpótlás előbbieken vázolt fokozatos elsorvasztása, valamint a nagymértékű kivándorlás révén előállt színészhány a színházakat tragikus helyzetbe hozta. Az egyes színházak színészállományát érintő leépülés fokozatai nagyjából nyomon követhetők az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet évente megjelenő évkönyvei alapján, bár a diktatúra legkeményebb éveiben nehezen juthattak ki időben az információk. Az előforduló pontatlanságokat nyilván a természetellenes helyzet szám-lájára kell írunk. Itt, a teljességre való törekvés igénye nélkül, csupán leglényegesebb számadatok tükrében próbáljuk felvázolni, mi történt a színházakkal. Viszonyítási pontként idézzük a hozzánk elsőként eljutó 1981/82-es évkönyv és az utolsó, 1989/90-es évkönyv vonatkozó adatait, valamint a jelen helyzetre vonatkozó saját adatokat.

1. KOLOZSVÁRI ÁLLAMI MAGYAR SZÍNHÁZ

Az 1981/82-es évkönyvben 43, az 1989/90-esben 23 név szerepel. A társulatnak jelenleg 22, Romániában végzett tagja van. (Magyarországról átszerződött egy Budapesten végzett színésznő: Spolarits Andrea). Kolozsvárról kivándorolt 21 színész. Nyugdíjba ment, illetve elhalálozott 23 színész (nem teljes adatok, csak 1975-től számítva). Kolozsvárról elszereződött 2 színész, Kolozsvárra szerződött (és maradt) 10 színész. A társulat létszáma 1982-höz viszonyítva 51,16%-ra csökkent (Spolarits Andrea nélkül). Ez a 45-ös létszámkeretnek mindössze 48,8%-a.

2. MAROSVÁSÁRHELYI NEMZETI SZÍNHÁZ, MAGYAR TAGOZAT

Az 1981/82-es évkönyvben 33, az 1989/90-esben 26 név szerepel. A társulatnak jelenleg 21, Romániában végzett tagja van. (Magyarországról egy évadra 1991-ben átszerződött Mészáros Zoltán, nincs főiskolai végzettsége). Marosvásárhelyről kivándorolt 19, nyugdíjba ment, elhalálozott 21, egyéb okból elszerződött 7, a társulathoz szerződött (és maradt) 11 színész. A társulat létszáma, 1982-höz viszonyítva 63,6%-ra csökkent, (Mészáros Zoltán nélkül). Ez a 35-ös létszámkeret 60%-a.

3. A NAGYVÁRADAI ÁLLAMI SZÍNHÁZ SZIGLIGETI TÁRSULATA

Az 1981/82-es évkönyvben 25, az 1989/90-esben 24 név szerepel. A társulatnak jelenleg 23 tagja van (a főiskolát nem végzett segédszínészeket leszámítva). Nagyváradról kivándorolt 12, nyugdíjba ment, elhalálozott 14, elszerződött 4, a társulathoz szerződött (és maradt) 12 színész. A társulat létszáma 1982-höz viszonyítva 88%-ra csökkent, az érvényben levő 35-ös keretszámnak ez mindössze 62,8%-a.

4. SZATMÁRI ÉSZAKI SZÍNHÁZ MAGYAR TÁRSULATA

Az 1981/82-es évkönyvben 34, az 1989/90-esben 26 név szerepel (ezek közül 4 segédszínész). A társulatnak jelenleg 15 tagja van. Szatmárról kivándorolt 16, nyugdíjba ment, elhalálozott 12, elszerződött 10 színész. A társulathoz szerződött 1981 óta (és maradt) 5 színész. A társulat létszáma 1982-höz viszonyítva 47%-ra csökkent, ez a 35-ös keretszám 42,8%-a.

5. SEPSISZENTGYÖRGYI ÁLLAMI SZÍNHÁZ MAGYAR TAGOZATA (TAMÁSI ÁRON TÁRSULAT)

Az 1981/82-es évkönyvben 31, az 1989/90-esben 26 név szerepel. A társulatnak jelenleg 16 tagja van. Sepsiszentgyörgyről kivándorolt 12 színész (a 80-as években), nyugdíjba ment, elhalálozott 12, elszerződött 18 (ezek közül 10 más társulattól vándorolt ki). A társulathoz szerződött 1981 óta (és maradt) 4 színész. A társulat létszáma 1982-höz viszonyítva 51,6%-ra csökkent, ez a 35-ös keretszám 45,7%-a.

6. TEMESVÁRI CSIKY GERGELY SZÍNHÁZ

Az 1981/82-es évkönyvben 24, az 1989/90-esben 21 név szerepel (ebből kilenc főiskolai végzettség nélküli segédszínész). A társulatnak jelenleg 9 színész tagja van (7 férfi és 2 nő). (A társulat működését 7 segédszínészi státusban levő, diploma nélküli fiatal stúdiós segíti.) Temesvárról kivándorolt 12, nyugdíjba ment, elhalálozott 13, elszerződött 11 színész (valamint 7 segédszínész), a társulathoz szerződött 1981 óta (és maradt) 2 színész. A társulat létszáma 1982-höz viszonyítva 37,5%-ra csökkent, ez a 30-as létszámkeret 30%-a.

Mindezt összesítve megállapítható, hogy az 1981–82-es évkönyvben szereplő 190-es színészlétszám 1992-re 106-ra csökkent, ez a tíz év előtti létszám 55,7%-a. A még érvényben levő létszámkeret összesítve 215, a jelenlegi színészlétszám (a diploma nélküli segédszínészeket és a két, Magyarországról átszerződött színészt nem számítva) ennek mindössze 49,3%-a.

A rendezőhiányt mindennél jobban érzékelteti az a tény, hogy Kolozsváron egy rendező van státusban, a színészek közül egynek van posztgraduális úton szerzett

diplomája, a marosvásárhelyi társulatnak egy rendezője van, Sepsiszentgyörgyön szintén egy, Nagyváradon, Szatmáron és Temesváron nincs rendezői státusban levő művész, a posztgraduális diplomával rendelkező színészek (Nagyváradon kettő, Temesváron egy) igen ritkán kapnak rendezői megbízatást.

A romániai magyar színházi élet összképéhez hozzátartozik az a tény is, hogy egyáltalán nincs dramaturgképzés, a többnyire filológiai végzettséggel e munkakörben szakosodók körében is jelentős volt a lemorzsolódás. Nincs biztosítva a díszlettervező-utánpótlás sem, hiszen a 80-as évek kultúrpolitikája a képzőművészeti intézeteket is sújtotta, az alacsony beiskolázási szám egyik következménye a szakemberhiány, mely jó néhány évig éreztetni fogja hatását, másrészt a kivándorlás ezt a szakterületet sem hagyta érintetlenül. (Marosvásárhelyről és Szatmárról 3-3 tervező vándorolt ki, ugyanennyi pedig máshová szerződött. Temesváron és Sepsiszentgyörgyön nincs főállású, diplomás díszlettervező.)

Bár nincsenek megbízható fölmérések, annyi azonban pontos adatok híján is biztosan állítható, hogy a műszaki jellegű színházi szakmák terén is jelentős veszteségekkel kell számolni. A 80-as években fokozódó leépítési politika, a nehéz anyagi körülmények, az alacsony fizetések, a sok tájolás (túlrapézn és pótlékok nélkül – ezek Romániában teljesen ismeretlen fogalmak) nem tették vonzóvá a színházi szakmákat, színpadmesterek, díszletmunkások, kellékesek, bútorosok, világosítók, hangosítók, fodrászok, szabók, varrónők, öltöztetők stb. terén is kétségbeejtő hiányok tapasztalhatók, másrészt a színházban működő emberanyag szakmai színvonala többnyire rendkívül alacsony.

Végül, de nem utolsósorban a teljes képhez tartozik a színházak felszerelésének korszerűtlen állapota, az épületek, a színpadi berendezések, technikai eszközök leromlása, elavulása, a díszlet-, bútor-, kellék- és kosztümtárak katasztrofális elszegényedése, hiszen a 80-as években többnyire csak átalakításokra, átszabásokra, átfestésekre futotta a pénzalapokból. Ez a helyzet különösen aggasztóvá vált a kéttagozatos színházakban, ahol az eredetileg egy tagozatra méretezett műszaki-anyagi bázisnak és kapacitásnak kellett biztosítania a két tagozat működését, mivel a tagozatosítás (Marosvásárhelyen, Nagyváradon, Szatmáron és Sepsiszentgyörgyön) során nem történt meg kellő mértékben a kapacitások fejlesztése. Ezekben a színházakban az általános leromlás mellett súlyos feszültségkeltő tényezővé vált az önellátás időszakában az a tény is, hogy a magyar tagozatok a bevételek 70-90%-át állították elő, de a költségvetésből, a javadalmazásból *nem illette meg a lényegesen többet dolgozó művészt és műszaki személyzetet semmilyen többletjavadalmazás*, ezen a téren a hatalom gondosan ügyelt az egyenlősdi-re, nehogy a többség képviselőit valamilyen sérelem érhesse. Ez a hazugságon, méltánytalanságon alapuló hamis egyenlősdi az 1989 decemberi fordulat után például a marosvásárhelyi tagozatok között igen éles feszültséget eredményezett, s mind a mai napig érezteti mérgező hatását a kéttagozatos színházakban. Az 1989-es fordulat után tehát anyagiakban, művészi és emberi teljesítőképességben, pszichikai állapotában egyaránt leromlott színházi intézményrendszernek kell talpraállnia, keresni a további megmaradás és a minőségi fejlődés lehetőségeit.

III.

Miben bízhatunk?

Realitásérzék, józan helyzetfelismerés... talán ezek lennének a legfontosabbak. Nem csak a színházi életben voltak olyanok (s nem is kevesen), akik csodát reméltek a

fordulattól, a diktatúra bukásától. A csoda nem következett be sem a gazdasági, sem a politikai életben, a múlt terhei sokkal súlyosabbak, mint azt kezdetben vélhettük volna. A színházi életben talán egyetlen biztos tény az ideológiai szempont eltűnése; a cenzúra megszűnése, s ezáltal a műsor elvileg korlátlanul alakítható. Ez mindenképpen nyereség, s a magyar társulatok számára különösen fontos, hiszen a klasszikus és kortárs magyar dráma értékeinek felmutatását teszi lehetővé, olyan műsorgetvezést, mely a kulturális gyökereitől megfosztott közönséget visszavezetheti az egyetemes magyar értékekhez. Másrészt megszűntek a kötöttségek a színházművészet különböző törekvéseit illetően, tehát lehetőség nyílik a legszélesebb tájékozódásra a kortárs színházművészet értékei terén is.

Megtörténtek az első lépések a színésztánpótlás feljavítására, megnőtt a beiskolázási szám a főiskolán (12 hely, 7 férfi és 5 női hely, amely azonban indokolt esetben tágítható), jelentős erőfeszítések történtek az oktatás korszerűsítése érdekében, másrészt lehetővé vált a főiskola (és a színházak) bekapcsolódása a nemzetközi színházi vérkeringésbe egyrészt külföldi szereplések, látogatások, tanulmányutak révén, másrészt külföldi szakemberek mesterkurzusaira, vendégszerepléseire is van lehetőség.

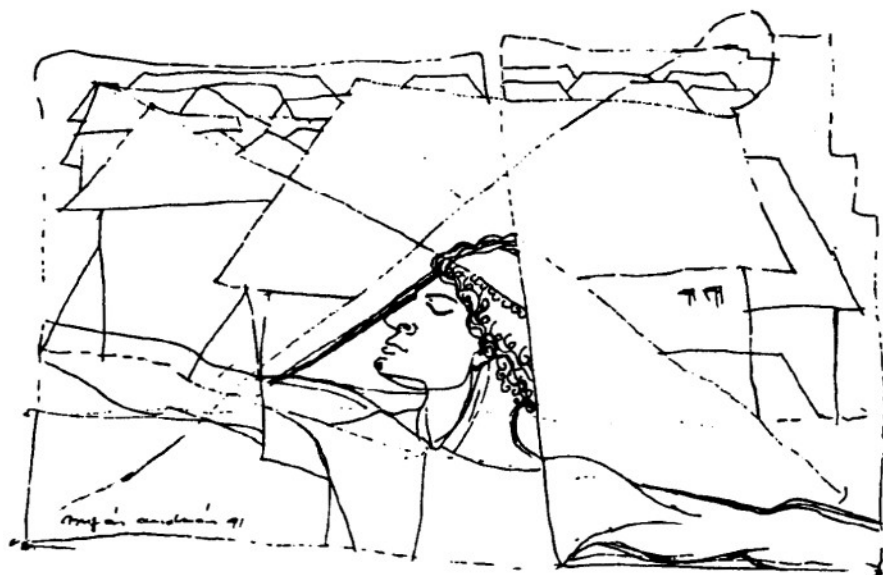
A legfontosabb a jövő szempontjából talán az a tény, hogy a 80-as évek ember-telen erőfeszítéseinek köszönhetően sikerült megőrizni azokat az intézményes kereteket, melyek között olyan biztatóan alakult az 50-es években a hazai magyar színházi élet. Megmaradt a hat színház – illetve tagozatként működő társulat –, s megmaradt a főiskola, működött (bármilyen szűkre is zsugorítva) a hetedik színház, a Stúdió. Az intézményes keret megőrzése kétségtelen eredmény, melyre alapozni lehet a jövőben, hiszen a történelem keserű tanulsága, hogy elveszített intézményeket kisebbségi helyzetben rendkívül nehéz visszaszerezni. Fő feladat tehát a megőrzött struktúra megerősítése, az intézmények fokozatos feljavítása, a színészhíány folyamatos pótlása, a színház mellett hihetetlen odaadással kiálló közönség megőrzése.

A helyzet továbbra sem rózsás. Az anyagi nehézségek, a botladozva kialakuló demokratikus társadalmi struktúrák közepette a színházak egy része nagyon hamar újra szembekerülhet a megszűnés rémével. Egyrészt szorongató a színészhíány, másrészt egyáltalán nincsenek biztosítva az új színészgenerációk számára a megfelelő lehetőségek és életkörülmények. Fenyeget a veszély, hogy színészhíányban szenvedő színház nem tud színészt alkalmazni, mert az önkormányzat anyagi alapok híján befagyasztja a jelenlegi létszámkeretet (mondván, hogy a színház eddig is képes volt működni kisebb létszámú művészszeméllyel), másrészt a színházaknak semmilyen lehetőségük nincs a pályakezdő színészek életkörülményeinek megteremtésére. Nincsenek színészházak, a színházak nem tudnak lakást biztosítani, alacsony a kezdőfizetés, irreálisan magasak az albérleti árak, nincs számottevő mellékkeresetre lehetőség (rádiós és televíziós szereplésre minimális a lehetőség, film és szinkron nem létezik, pótvajadalmazások nincsenek). Így hamarosan szembe kell nézni a színészi pálya vonzerejének rohamos csökkenésével, ami maga után vonja a szelekciós lehetőségek beszűkülését, ennek pedig egyenes következménye a színészsanyag minőségi silányulása lehet, s ezen a kor szerűsített, kibővített főiskolai képzés sem képes majd sokat segíteni.

Ebben a helyzetben elhamarkodottnak, megfontolatlanoknak tűnik minden olyan lépés, amely nem számol a realitásokkal, s pillanatnyi ambíciók kielégítését célozza. Ilyen lépésnek minősíthető a kolozsvári egyetemen sebtiben létesített színészképző tagozat, melyet látszólag indokolhat a statisztikai adatokból kimutatható súlyos színészhíány. Azonban a helyzet nem megfelelő felismerése következtében e lépésnek káros következménye lehet egyrészt a túl korán jelentkező színészfészesleg, hiszen az

erdélyi magyar művelődési élet lehetőségeitől még távol áll a szabad vállalkozásokon alapuló színházműködtetés. Előállhat az a paradox állapot, melyben egyik oldalon színészhánytól szenvedő, de az üres helyeket anyagi okokból betölteni képtelen intézmények, másik oldalon diplomás munkanélküli színészek kerülnek hátrányos helyzetbe. Ez pedig katasztrófális kihatással lehet a felsőoktatás – nevezetesen a nehezen megőrzött főiskola létre. (Ebbe a helyzetbe még nem számítottuk be az egyáltalán nem elhanyagolható nacionalista-soviniszta belpolitikai hatásokat, melyek révén továbbra is él a nemzetiségi kultúra intézményeit elsorvasztani akaró szándék, amely csak kedvező helyzetre vár, hogy tetteiben manifesztálódjék.)

Persze az alternatív színészképzésnek, a konkurenciának e téren is vannak kedvező hatásai. Jelentős eredmény a gyergyószentmiklósi Figura-társulat professzionalizálódása, amely új színnel gazdagítja az avantgarde törekvésekben elég szegény romániai magyar színházi életet. Alapvetően fontos azonban, hogy stratégiai célként továbbra is eddig megőrzött intézményeink létét biztosítsuk, ezek fejlesztésére koncentráljuk erőfeszítéseinket, hogy megerősítésük révén tudjunk előbbre lépni, egy magasabb színvonalú, értékteremtő színházkultúra kifejlesztése irányában. Az utóbbi másfél évben megszakadó kivándorlási hullám öröndetes, de nem kellően átgondolt lépések folytán újra elindulhat, s egy másik exodust, mely óhatatlanul intézmények megszűnésével járna együtt, már nem lenne képes kibírni a romániai magyar színházi élet. Elveszteni a jelenlegi struktúrát: egyet jelentene a beszűküléssel, jelentős közönségrétegek elvesztésével. Ez pedig nem érdek. Olyan időket szenvedtünk, melyek túlélése nagy felelősséget jelent: a megőrzés felelősségét.



Figurát
a gyergyószentmiklósi színházról